

УДК 378.1:[37:62]

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

©Бобрикова Ю.С.

*Українська інженерно-педагогічна академія
Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут (м.Бахмут)*

Інформація про автора:

Бобрикова Юлія Сергіївна: ORCID:0000-0002-9035-0535; Yulya-ly@mail.ru; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки та психології; Українська інженерно-педагогічна академія Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут (м. Бахмут); вул. Миру, 5, м. Бахмут, 84511, Україна.

У статті розглядаються питання, пов'язані з формуванням комунікативної компетентності інженерів-педагогів у процесі її педагогічної діяльності.

Описані теоретичні формування комунікативної компетентності інженерів-педагогів, схарактеризованокритерії і рівні професійно-комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів та обґрунтовано актуальність проблеми формування професійноїкомпетентності інженера-педагога, яка обумовлена постійною трансформацією соціального досвіду, реконструкцією сфер освіти, появою всіляких різновидів авторських педагогічних систем, зміною рівня запитів соціуму до фахівця.

Розкрито сутність і структуру професійно-комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, особливості комунікативного показника в професійній підготовці інженерів-педагогів, організаційно-педагогічні умови, що сприяють формуванню професійно-комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-педагогів, функціїтадеякіелементи професійної діяльності інженера-педагога, що є основними аспектами у формуванні професійної компетентності особистості в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: формування, інженер-педагог, майбутній фахівець, комунікативність, компетентність, культура, діяльність, сутність, структура, розвиток, цілі, завдання, підготовка, процес, професійна діяльність, професійна підготовка.

Бобрикова Ю.С. «Формирование коммуникативной компетентности будущих инженеров-педагогов в процессе педагогической деятельности»

В статье рассматриваются вопросы, связанные с формированием коммуникативной компетентности инженеров-педагогов в процессе педагогической деятельности.

Описаны теоретические формирования коммуникативной компетентности инженеров-педагогов, охарактеризованы критерии и уровни профессионально-коммуникативной компетентности будущих инженеров-педагогов и обоснована актуальность проблемы формирования профессиональной компетентности инженера-педагога, которая обусловлена постоянной трансформацией социального опыта, реконструкцией сфер образования, появлением всевозможных разновидностей авторских педагогических систем, изменением уровня запросов социума к специалисту.

Раскрыта сущность и структура профессионально-коммуникативной компетентности будущих инженеров-педагогов, особенности коммуникативного показателя в профессиональной подготовке инженеров-педагогов, организационно-педагогические условия, способствующие формированию профессионально-коммуникативной компетентности у будущих инженеров-педагогов, функции и некоторые элементы профессиональной деятельности инженера-педагога, которые является основными аспектами в формировании профессиональной компетентности личности в процес се обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: формирование, инженер-педагог, будущий специалист, коммуникативность, компетентность, культура, деятельность, сущность, структура, развитие, цели, задачи, подготовка, процесс, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка.

Bobrikova Y. “Communicative competence formation of future engineers and teachers in the pedagogical activity process”

The article discusses issues related to the communicative competence formation of future engineers and teachers in the pedagogical activity process.

The theoretical development of communicative competence of engineers and teachers were described, criteria and levels of professional communicative competence of future engineers-teachers were made, and the urgency of the problem of professional competence formation of engineer-teacher was proved with constant transformations social experience, the reconstruction of education activity, the emergence of various types author's pedagogical systems, the change in the level of social inquiries for the specialist.

The essence and structure of professional communicative competence of future engineers-teachers, especially the communication indicator in the training of engineers-teachers, organizational and pedagogical conditions promoting formation of professional and communicative competence of future engineers-teachers, the functions and some elements of professional activity of engineer-teacher were discovered, what are the main aspects of professional competence formation of the individual in a higher education learning process.

Keywords: culture, educational activity, culture of educational activity, training of a future teacher, model, training, specialists, engineer, teacher, method, process, role, purpose, graduate school, formation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В останнє десятиліття у сфері соціальних, економічних, політичних змін у країні відбувається оновлення змісту професійної освіти, що підкреслює необхідність підвищення якості професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти.

Широка затребуваність інженерними та педагогічними кадрами і той вплив, який чинять інженери-педагоги на процеси, що відбуваються в суспільстві, визначили підвищення вимог до їхньої професійної підготовки і компетентності. У ході професійної діяльності інженерам-педагогам доводиться спілкуватися з різними людьми, оскільки спілкування – це особливий самостійний вид професійної діяльності, який, однак, має інженерно-технічну підготовку. Майбутній інженер-педагог відчуває серйозні труднощі у сфері комунікативної взаємодії, що висуває в ряд актуальних проблему формування професійно-комунікативної компетентності інженера-педагога, від рівня сформованості якої значною мірою залежить успіх професійної діяльності. В цілях запобігання цих ускладнень формування і розвиток професійно-комунікативної компетентності майбутнього інженера-педагога має стати цілеспрямованим і спеціально організованим.

Проблема розвитку професійно-комунікативної компетентності інженера-педагога вимагає аналізу інженерної діяльності, яка відрізняється складністю, різноманітністю поставлених завдань, відповідальністю з точки зору виконання службових обов'язків. Будь-яка діяльність, зокрема і інженерно-педагогічна, багата і складна за своїм змістом, формою і способами здійснення.

У наукових роботах із проблематики розвитку інженерно-педагогічної освіти на основі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду навчання інженерів-педагогів робиться загальний висновок, що в сучасних умовах воно має базуватися на компетентісному підході. У багатьох країнах підготовка кадрів орієнтована на розвиток компетентності і є найбільш поширеною концепцією в останні роки.

Вимога до професійної компетентності майбутніх фахівців простежується в законодавстві України про професійно-технічну освіту. Відповідно до Закону України «Про професійно-технічну освіту» [7], ця освіта є комплексом педагогічних та організаційно-

управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, вміннями і навичками з обраної ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема підготовки фахівців до професійної діяльності та підвищення ефективності навчання у вищій школі є актуальною. У дослідженнях Ю. К. Бабанського, А. А. Вербицького, Е. Ф. Зєра, І. Я. Лернера, В. А. Сластеніна та інших запропоновано концепції, що розкривають основні аспекти та напрямки підвищення якості професійної освіти.

Проблема професіоналізму і компетентності завжди перебувала в колі наукових інтересів учених, а з середини минулого століття вона трансформувалась у проблему формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання у вищих навчальних закладах. Як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники проблем сучасної вищої освіти стверджують, що воно повинно базуватися на компетентісному підході. Основу для подальшого вивчення проблеми формування професійно-комунікативної компетентності інженера-педагога складають праці вчених, які вивчають систему, особливості та проблеми професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів: С. Я. Батишева, П. П. Блонського, В. о. Блюхера, О. А. Булавенко, Е. А. Гришина, Е. Ф. Зєра, Р. А. Карпової, О. Е. Коваленко, Н.Д. Крупської, Ю. В. Кульчик, В. С. Ледньова, А. Н. Леонтєва, Н.Ю. Нікітіної, В. І. Рєвякіної, Л. З. Тархан, К. Д. Ушинського тощо.

Феномен професійно-комунікативної компетентності фахівців досліджувався в роботах А. О. Абдуліної, Б. Р. Ананьєва, Ю. Н. Ємельянова, Ю. М. Жукова, Н.В. Кузьміної, Б. Ф. Ломова, А. К. Маркової, Л. А. Петровської, Е. В. Сидоренко та інших, що включають в поняття професійно-комунікативної компетентності потребу в спілкуванні, інтенсивність і широту кола спілкування; уміння говорити і слухати, переконувати і з повагою ставитися до позиції партнера зі спілкування; особливості емоційного відгуку на отриману інформацію і особистість партнера; власне самопочуття в процесі комунікативної діяльності; вміння контролювати себе, адекватно оцінювати самого себе, а не тільки партнера зі спілкування.

У методичній літературі (Н.А. Іпполітова, М. Р. Львів, З. С. Смелкова, А. Н. Щукін та ін.) професійно-комунікативна компетентність передбачає «володіння навичками спілкування у визначеному професійному колективі, вміння створювати і інтерпретувати професійно значущі висловлювання (тексти). А для цього майбутньому фахівцю необхідно знати специфіку професійного спілкування в тій чи іншій сфері діяльності, норми мовної поведінки, що забезпечують результативність і ефективність вирішення поставлених перед ним професійних завдань».

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів у процесі педагогічної діяльності.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

1. Розкрити сутність і структуру професійно-комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів.
2. Схарактеризувати критерії і рівні професійно-комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів.
3. Виявити організаційно-педагогічні умови, що сприяють формуванню професійно-комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта, професійна кваліфікація в умовах ринкової економіки стають особистим капіталом громадян. Для того, щоб цим капіталом можна було вигідно розпоряджатися, він повинен бути конвертованим на ринку праці – легко знаходити собі застосування [1]. Найбільш яскраво ці тенденції простежуються в майбутніх інженерів-педагогів, адже фахівці цієї професійно-кваліфікаційної групи покликані одночасно забезпечувати виробництво та підготовку нових кадрів. Сьогодні прогрес людства залежить не стільки від технологічного та економічного зростання, скільки від рівня розвитку особистості. Це зумовило перехід

від класичного поняття «трудові ресурси» до понять «людські ресурси», «людський капітал», а потім до концепції «компетентності людини» і спонукало широко використовувати компетентнісний підхід у підготовці фахівців різних професійних груп. Освіта та професійна підготовка є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства, а також виступають гарантом індивідуального розвитку, відроджують інтелектуальний, духовний та виробничий потенціал суспільства. Значущість освіти і професійної підготовки в розвитку людських ресурсів, визнання їх високими цінностями людини і суспільства зумовило прийняття Міжнародною організацією праці ще в 1975 р. Конвенції про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів.

Таким чином, сьогодні на перший план виходить не тільки те, що знає фахівець (інженер-педагог), але й те, що він вміє робити й здійснювати як професіонал. Із цього випливає, що сучасні потреби суспільства, особистості й окремих соціальних груп в освіті вимагають доповнити традиційний культурологічний підхід (де основний акцент робився на засвоєння соціокультурного досвіду попередніх поколінь) у підготовці фахівців, компетентнісним і особистісно орієнтованим підходами. Аналіз зазначених підходів і співвідношення їх один з одним показує, що вони не суперечать, а взаємно доповнюють один одного. При цьому важливо зауважити, що на відміну від культурологічного підходу, компетентнісний підхід поки перебуває на стадії затвердження, що природно вимагає його науково-теоретичної і практичної аргументації.

Вищесказане підкреслюють багато вітчизняних дослідників у сфері підготовки інженерів-педагогів у системі вищої освіти. На думку О. Е. Коваленко, «ситуація в економіці вимагає сьогодні неординарних, зовсім нових підходів до формування трудового потенціалу, змісту професійно-технічної освіти, нових методів і засобів навчання в цій системі, безперервних, тісних зв'язків навчальних закладів із роботодавцями» [1]. «Сьогодні потрібен працівник нового типу, – зазначає вона, – професійно і соціально мобільний, який має глибокі професійні знання з інтегрованим професіям, володіє економічними і правовими знаннями, основами наукової організації праці та культури виробництва, здатний до технічного та соціального творчості, самоствердження, готовий до роботи з використанням різних форм організації праці і виробництва в умовах конкуренції» [2]. Ми згодні з тезою, що саме ланка інженерно-педагогічної освіти сьогодні стає першочерговим, пріоритетним завданням у розвитку вищої освіти України. При цьому необхідно відзначити, що сучасна інженерна педагогіка утворилася на основі природного з'єднання інженерної і педагогічної освіти, проте не є простим механічним поєднанням цих двох видів освіти – це новий вид системи знань.

Сучасна концепція інженерно-педагогічної освіти України передбачає наявність у структурі діяльності інженера-педагога двох взаємопов'язаних і відносно самостійних видів професійної діяльності, професійно-педагогічної та професійно-інженерної. Інженер-педагог повинен не тільки викладати певну навчальну дисципліну, але й здійснювати керівництво практикою учнів середнього професійного навчального закладу, тобто інженер-педагог професійної школи повинен бути компетентним у певній профільній предметній галузі [3].

Навчання майбутніх інженерів-педагогів, які володіли б повним і комплексним багажем знань, умінь і навичок щодо інженерного та педагогічного напрямів, необхідно організувати, гармонійно поєднуючи теоретичну і практичну складові навчального процесу, виробничу практику, яка є основою формування практичних виробничих і педагогічних компетентностей. Під виробничою практикою в широкому сенсі ми розуміємо цикл практик, передбачених навчальними планами підготовки інженерів-педагогів (починаючи з навчально-ознайомчої практики і закінчуючи переддипломною), оскільки всі види практики або пов'язані з виробничою діяльністю в реальних або імітованих умовах підприємств, або в навчальних закладах при викладанні інженерних дисциплін.

Вищевказані елементи професійної освіти покликані допомогти майбутнім інженерам-педагогам якомога швидше влитися у виробничу і (або) педагогічну діяльність. Адже їхня професійна діяльність включає два самостійних і водночас взаємопов'язаних компонентів: інженерну і педагогічну.

Такої думки дотримуються автори концепції розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні [6]. Наявність інженерного компонента дозволяє спеціалісту працювати у сфері промислового виробництва, використання педагогічної діяльності зводиться до організації та реалізації навчально-виховного процесу, що дає йому соціальну захищеність.

Таким чином, навчання інженерів-педагогів, необхідно розглядати як комплексний паралельно-послідовний процес, який включає в себе всі види навчальної діяльності, що відносяться до інженерної і педагогічної компонентів. Взаємозв'язок компонентів в навчання інженера-педагога проявляється в тому, що завдяки інженерному блоку інженер-педагог під час здійснення педагогічної діяльності має можливість правильно підготувати матеріально-технічну базу і опанувати науково достовірними технічними знаннями з метою передачі їх студентам. Аналіз інженерно-педагогічної діяльності показав, що вона відрізняється від діяльності інженерної і педагогічної характером виконання дій.

При цьому характер цієї діяльності відображається в змісті освіти інженера-педагога. Фактично фахівцю необхідно засвоїти два види діяльності, а термін його навчання у вищому навчальному закладі становить п'ять років. Стільки ж часу становить термін підготовки окремо інженерів і окремо педагогів. При цьому обсяг інформації, який необхідно засвоїти інженеру-педагогу, значно більший, ніж у інженера або педагога, що видно з аналізу інженерно-педагогічної діяльності [9].

Таким чином, виникає протиріччя між часом, відведеним на навчання інженера-педагога, і обсягом знань і вмінь, які він повинен засвоїти. Це протиріччя зумовило постановку проблеми оптимізації процесу навчання, яку вирішити шляхом збільшення часу відведеного на навчання неможливо. Тому слід звернути увагу на оптимізацію змісту освіти майбутніх інженерів-педагогів і на вибір доцільних і раціональних форм і методів навчання, які повинні використовуватися при підготовці інженерів-педагогів у навчальному закладі [8].

Висновки. Практика та результати наукових досліджень свідчать, що підготовка майбутніх інженерів-педагогів у ВНЗ націлена в першу чергу на одержання професійних знань, навичок, умінь і є формою розвитку інженерної свідомості і технічного мислення, в той час, як власне інженерна практична діяльність як процес створення і експлуатації техніки вимагає не тільки хороших професійних, але й комунікативних знань, умінь, навичок і сформованих комунікативних якостей особистості.

Як показує практика, технологічні сторони професійного спілкування і відповідні комунікативні вміння не завжди усвідомлюються майбутніми інженерами-педагогами як важливі засоби та умови їх ефективної професійної діяльності, тому значна частина випускників переживає труднощі у професійно-комунікативної діяльності. Це обумовлено недостатнім рівнем їх теоретичної та практичної професійно-комунікативної підготовки, слабкою сформованістю мотиваційного ставлення до професійного спілкування як важливого аспекту професійної діяльності, а також професійно значущих комунікативних умінь і якостей особистості.

Компетентнісний підхід в освіті передбачає, що професійне становлення інженера-педагога включає в себе такі компоненти, як професійна компетентність, самореалізація, самоактуалізація. Інженер-педагог у системі освіти не аморфна особа, відірвана від реальності буття, а людина, яка за допомогою постійної роботи над собою вдосконалює свої професійні та особистісні якості, мета і сенс якої полягає в тому, щоб навчитися бути справдним фахівцем, який реалізує гармонію себе і світу через досягнення граничних буттєвих і професійних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Коваленко О. Е. Інженерно-педагогічні кадри вирішують усе. Або майже все... / О. Е. Коваленко. – Вища школа. – 2006. – №3. – С. 15-25.
2. Коваленко О. Е. Концепція професійно-педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, О. О. Мельниченко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : збірник наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Харків, – 2005. – Вип. 10. – С. 7-15.
3. Калініченко Т. В. Комунікативна діяльність інженера-педагога при викладанні технічних дисциплін / Т. В. Калініченко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – Київ : НМЦ ВО, 2002. – Вип. 33. – С. 124-129.
4. Креденец Н. Концептуальні засади формування професійної компетентності фахівців легкої промисловості / Н. Креденец // Педагог професійної школи : зб. наук. пр. – Київ : Наук. світ. – 2002. – Вип. VII. – С. 170-178.
5. Педагогика : большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич – Минск : Современное слово, 2005. – 720 с.
6. Кіньколіх М. Ф. Методика організаційного забезпечення проведення виробничої практики та оформлення результатів виконання програмних завдань студентами / М. Ф. Кіньколіх // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Наук.-метод. центр вищої освіти. – Київ, 2003. – Вип. 31. – С. 194-200.
7. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII із змінами та доповненнями. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
8. Сухарніков Ю. В. Людський чинник та навчально-методичне забезпечення професійної підготовки фахівців для виробництва майбутнього / Ю. В. Сухарніков // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Наук.-метод. центр вищої освіти. – Київ, 2003. – Вип. 33. – С. 3-27.
9. Тархан Л. Проблема фундаментальності в підготовці інженера-педагога / Л. Тархан // Педагог професійної школи: зб. наук. пр. – Київ: Наук. світ. – 2002. – Вип. VII. – С. 274-280.

Reference

1. Kovalenko, OE 2006, 'Inzhenerno-pedahohichni kadry vyrishuyut use. Abo mayzhevse...', *Vyshchashkola*, no. 3, pp. 15-25.
2. Kovalenko, OE, Bryukhanova, NO & Melnychenko, OO 2005, 'Kontseptsiya profesiyno-pedahohichnoyi pidhotovky studentiv inzhenerno-pedahohichnykh spetsialnostey', *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity*, Ukrayinska inzhenerno-pedahohichna akademiya, Kharkiv, iss. 10, pp. 7-15.
3. Kalinichenko, TV 2002, 'Komunikatyvna diyalnist inzhenera-pedahoha pry vykladanni tekhnichnykh dystsyplin', *Novi tekhnolohiyi navchannya*, Navchalno-metodychnyy tsentr vyshchoyi osvity, Kyiv, iss. 33, pp. 124-129.
4. Krednets, N 2002, 'Kontseptualni zasady formuvannya profesiynoyi kompetentnosti fakhivtsiv lehkoyi promyslovosti', *Pedahoh profesiynoyi shkoly*, Naukovyy Svit, Kyiv, iss. VII, pp. 170-178.
5. Rapacevich, ES 2005, *Pedagogika: Bolshaja sovremennajaj enciklopedija*, Sovremennoe slovo, Minsk.
6. Kinkolykh, MF 2003, 'Metodyka orhanizatsiynoho zabezpechennya provedennya vyrobnychoyi praktyky ta oformlennya rezultatuv vykonannya prohramnykh zavdan studentamy', *Problemy osvity*, Naukovo-metodychnyy tsentr vyshchoyi osvity, Kyiv, iss. 31, pp. 194-200.
7. Verkhovna Rada Ukrayiny 1996, *Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 23.05.1996 no.1060-XII iz zminamy ta dopovnennyamy*, <www.zakon.rada.gov.ua>.
8. Sukharnikov, YuV 2003, 'Lyudskyy chynnyk ta navchalno-metodychne zabezpechennya profesiynoyi pidhotovky fakhivtsiv dlya vyrobnytstv maybutnoho', *Problemy osvity*, Naukovo-metodychnyy tsentr vyshchoyi osvity, Kyiv, iss. 33, pp. 3-27.
9. Tarhan, L 2002, 'Problema fundamentalnosti v podgotovke inzhenera-pedagoga', *Pedahoh profesiynoyi shkoly*, Naukovyy Svit, Kyiv, iss. VII, pp. 274-280.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2016р.